

Petra Vrtbovská: Pohádka jako fenomén

Vyjádření školitele k disertační práci absolventky doktorského studia

Centra komparatistiky na Filozofické fakultě UK

Petra Vrtbovská (Svobodová) nastoupila do doktorského studia s jasným projektem disertační práce: pojala záměr věnovat se pohádce, zejména jednomu z jejích narativních modelů - „pohádce kouzelné“, a zůstala tomuto záměru věrna. Jelikož vystudovala bohemistiku na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, musela se v počáteční fázi doktorského studia vyrovnat s nároky na formulaci samostatného vědeckého přístupu ke zvolenému tématu. Domnívám se, že je třeba ocenit její zodpovědnost a invenci, s níž našla řešení odlišné od standardních folkloristických přístupů. Rozhodla se opustit podrobné srovnávání variant, představených v jednotlivých záznamech pohádkového příběhu, čemuž se téměř výhradně věnuje scientistně zaměřená folkloristika. Uvědomila si, že pohádka je v zásadě textem uměleckým a že ji tedy přes řadu rozdílů co do původu i co do způsobů uchování a performance textu spojuje s literaturou estetická intence, jež může být v této zárodečné podobě zřetelnější nežli v subtilních výtvořech slovesnosti umělé.

Soustředění na „literárnost“ pohádky přivedlo autorku k dalšímu rozhodnutí. Splynutí s uměleckou intencí je možné jen tehdy, jestliže tvůrce i percipient textu vycházejí z určitých předpokladových kategorií, čili že text pohádky se proměňuje podle modality „pohledu“. Srovnávací aspekt předložené práce vychází tedy nikoliv ze srovnávání textových schémat, nýbrž ze srovnávání možných způsobů interpretace pohádkového příběhu. Autorka předestřela v tomto ohledu širokou škálu interpretačních možností: 1. morfologický přístup k analýze pohádkového textu, reprezentovaný především dílem V. J. Proppa; k této kapitole je připojena též odbočka o C. Lévi-Straussovi; 2. výklad literárněhistorický, vycházející z knihy E. Auerbacha *Mimésis*; 3. Lévi-Straussova koncepce transformací totemických mýtů, zejména proces štěpení a fragmentace významových celků (rituálů); 4. psychologické výklady pohádky, v nichž autorka rozlišila tři vyhraněné školy – Freudovu psychoanalýzu, Jungovu hlubinnou psychologii a vcelku prakticky zaměřenou psychiatrii Alberta Pessa a Diany Boyden, k níž – pokud rozumím – přiřazuje autorka i Bruno Bettelheima (myslím, že zařazení této pasáže do textu disertace nebylo nezbytné); 5. religionistické výklady Mircea Eliada, demonstrovány především na jeho studiích o šamanismu; pokračování religionistických výkladů tvoří rozbor mystické cesty u Jana z Kříže; 6. filozofický a etický výklad pohádky,

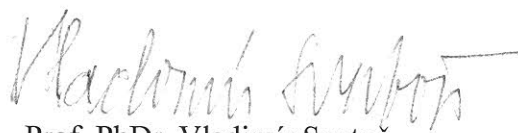
zabývající se Platónovým dialogem Faidón (tato kapitola tvoří, myslím, nejstarší autorčin text, otištěný v časopise Svět literatury).

Výběr metod, na nichž autorka demonstruje možnosti interpretace pohádkového textu, může působit poněkud různorodě, rovněž výklad by místy potřeboval výraznější uspořádání: někde pozoruji přebíhání od tématu k tématu a opětné návraty k látce, která již byla zmíněna (týká se to hlavně kapitoly o psychologickém výkladu pohádky). Přesto spatřuji v jejich postupech vnitřní logiku. Formalizace materiálu v předložené práci, poučená zejména na Proppově morfologii, Jungově psychologii a Lévi-Straussově strukturální antropologii, vytřídila v syžetu kouzelné pohádky několik opěrných bodů (vybírám ze závěrečné kapitoly o metodě práce, toto schéma se v práci několikrát obměňuje): 1. počáteční řád; 2. nedostatek (mohli bychom říci též „výzva“, „challenge“) - hrdina je povolán k cestě; 3. zjevení kouzelného pomocníka; 4. překonávání překážek a prvé (zdánlivé) dosažení cíle; 5. hrdina ztrácí dosažený cíl; 6. hrdina podstupuje zkoušky; 7. konečné dosažení cíle. Neodvážuji se dalekosáhlých zobecnění, ale když jsem práci podrobně četl, bylo mi stále zřejmější, že to je nejobecnější schéma „evropské duchovnosti“, které tvoří osnovu tak významného žánru, jako je např. „román výchovy“. Bylo by možno uvažovat i o tom, že se v příběhu kouzelné pohádky objevuje v diachronním uspořádání i onen „trojičný princip“ evropských mytologií, který považoval za směrodatný Georges Dumézil: počáteční řád by bylo možno ztotožnit s principem živelné (bouřlivé) plodnosti, vystoupení hrdiny na cestu s principem války a magie, dosažení cíle s mírem, potěšením a lidskou (harmonickou) plodností (srov. např. G. Dumézil, Mýty a bohové Indoevropanů, Praha 1997, s. 124). Zdá se tedy, že autorčina formalizace materiálu kouzelné pohádky se dobrala zásadních zjištění.

Kdybych měl něco vytknout, pak na mne působila poněkud nedůsledně autorčina představa, že srovnáním různých přístupů lze dospět ke konečnému syntetickému pohledu na analyzovaný materiál. Je lépe, uchovájí-li si jednotlivé přístupy svou vyhraněnost, přičemž každý je s to vykreslit materiál v určité perspektivě. Vzájemná interference perspektiv je plodnější než jejich závěrečné sjednocení. Toto je snad jediná teze, která odporuje jinak uváženému autorčinu zacházení s metodologickým pluralismem etnologických a folkloristických zkoumání. Ostatní své připomínky nepokládám za natolik závažné, abych je zmiňoval.

Doporučuji jednoznačně komisi oborové rady komparatistiky, aby předloženou disertaci Petry Vrtbovské uznala jako splněný předpoklad pro získání hodnosti PhD.

Praha, 18.12.2005

Prof. PhDr. Vladimír Svatoň

školitel